

GEORGES SOREL

KLASNA BORBA I NASILJE

I

Svi se žale da su rasprave o socijalizmu općenito vrlo nejasne; do toga dolazi dobrim dijelom zato što današnji socijalistički pisci upotrebljavaju terminologiju koja općenito više ne odgovara njihovim idejama. Najpoznatiji u narodu, oni koji se zovu *reformistima* nikako ne žele da se učini kao da napuštaju stanovite fraze koje su vrlo dugo služile kao etiketa za obilježavanje socijalističke literature. Kada je Bernstein, nakon što je uočio golemo proturječje između govora socijaldemokracije i prave prirode njezine djelatnosti, pozvao svoje njemačke prijatelje da prikupe hrabrost i pokažu kakvi su u stvarnosti¹ te revidiraju učenje koje je postalo lažno, došlo je od općeg negodovanja protiv drznika; a reformisti nisu najmanje ogorčeno branili stara pravila; sjećam se da sam slušao kako poznati francuski socijalisti govore kako im se čini lakše prihvatiti Millerandovu taktiku nego Bernsteinove teze.

To idolopoklonstvo riječima igra veliku ulogu u povijesti svih ideologija; za socijalizam je velika nesreća što su ljudi koji su se potpuno otuđili od Marxove misli, sačuvali marksistički jezik. Izraz »klasna borba« na primjer, upotrebljava se na najpogrešiji način; sve dok se ne bude uspjelo u tome da mu se vrati potpuno točan smisao, trebat će odustati od toga da se socijalizam primjereno prikazuje.

A. — U očima većine klasna borba je *načelo socijalističke taktike*. To znači da socijalistička partija svoje izborne uspjehe temelji na akutnom sukobu interesa određenih grupa, i da će se ona, ako se pokaže potreba, potruditi da taj sukob pooštiri; kandidati će zahtijevati od najbrojnije i najsiromašnije klase da sebe promatra kao neki ceh, pa će se oni potruditi da postanu advokati toga ceha; zahvaljujući utjecaju koji im može omogućiti naziv predstavnika, oni će nastojati poboljšati sudbinu razbaštinjenih. Tako nismo previše daleko od onoga što se događalo u grčkim gradovima:

¹ Bernstein se žali na fiškalstvo i *cant* (snobovsko držanje — op. prev.) koji vladaju u socijaldemokraciji (*Socialisme théorique et socialdémocratie pratique* francuski prijevod str. 277. On upućuje socijaldemokraciji ove Schillerove riječi: »Neka se dakle usudi biti onim što jest« (str. 233).

parlamentarni socijalisti mnogo nalikuju demagozima koji su stalno zahtijevali poništenje dugova i podjelu zemlje, koji su bogatima nametali sve javne položaje i izmišljali zavjere da bi mogli konfiscirati velika bogatstva. »U demokratijama, gde masa stoji iznad zakona, kaže Aristotel, demagozi stalnim napadima na bogataše dele državu na dva tabora... I zakletve na koje se zaklinju oligarsi treba da budu baš suprotne no što su sada. Jer danas se u ponekim državama zaklinju ovakvom zakletvom: »I biću neprijatelj narodu i radiću na njegovu štetu koliko god mogu.«² Eto doista borbe između dviju klasa koja je toliko jasno obilježena koliko to uopće može biti: no čini mi se apsurdnim pretpostaviti da je Marx na taj način shvaćao borbu od koje je načinio bit socijalizma.

Vjerujem da su autori francuskog zakona od 11. kolovoza 1848. imali punu glavu tih klasičnih uspomena kada su propisali kaznu za one koji svojim govorom ili novinskim člancima budu nastojali »poremetiti javni mir, potičući prezir ili uzajamnu mržnju među građanima«. Izlazilo se iz strašne lipanjske pobude i vladalo je uvjerenje da bi pobjeda pariških radnika bila dovela, ako ne do praktičnog uvođenja komunizma, a ono barem do strašnih zapljena imovine bogataša u korist siromašnih; nadali su se da će se okončati građanski ratovi ako se oteža propagiranje *učenja mržnje*, koje je kadro podignuti proletere protiv buržuja.

Danas parlamentarni socijalisti više ne pomišljaju na pobunu; ako još katkada govore o njoj to čine zato da bi se pravili važni; oni poučavaju da je glasački listić zamijenio pušku; no način na koji se osvaja vlast mogao se izmijeniti, a da se osjećaji ne promijene. Izborna literatura čini se nadahnutom najčistijim demagoškim doktrinama: socijalizam se obraća svim nezadovoljnicima — a ne brine se kakvo mjesto oni imaju u svijetu proizvodnje; u društvu koje je tako složeno i podložno ekonomskim poremećajima kakvo je naše, postoji golem broj nezadovoljnika u svim klasama; — zato se često socijalisti nalaze tamo gdje bi se najmanje očekivalo da se mogu sresti. Parlamentarni socijalizam govori onoliko jezika koliko vrsta klijenata ima. On se obraća radnicima, sitnim posjednicima i seljacima; unatoč Engelsu, on se bavi zakupnicima;³ on je čas rodoljubljan, čas deklamira protiv vojske. Nikakvo ga proturječje ne zaustavlja — budući da je iskustvo pokazalo da se tokom izborne kampanje mogu okupiti snage koje bi normalno, prema marksističkim shvaćanjima, morale biti neprijateljske. Uostalom, zar neki zastupnik ne može učiniti uslugu biračima svih ekonomskih položaja?

Izraz »proleter« na kraju postaje sinonim potlačenog; a potlačenih ima u svim klasama:⁴ njemački su se socijalisti izuzetno zainteresirali za vojvotkinju Cobourg.⁵ Jedan od naših najglasovitijih reformista, Henri Turot,⁶ dugogodišnji urednik lista *Petite République* i pariški gradski savjetnik,

² Aristotel, *Politika*, Kultura, Beograd 1960, Knjiga V, glava sedma, str. 180.

³ F. Engels, »Seljačko pitanje u Francuskoj i Njemačkoj« u K. Marx-F. Engels, *Izabrana djela*, Kultura, Beograd 1950, knjiga II, str. 393—412. Puno je puta upozoreno da socijalistički kandidati imaju jednu vrstu letaka za grad a drugu za selo.

⁴ Tako su *coulissiers* (neovlašteni burzovni posrednici — op. prev.) na Burzi, koje ometa monopol senzala, *financijski proleter*, a među njima ima više socijalista poklonika Jaurèsu.

⁵ Socijalistički poslanik Sudekum, *najelegantniji čovjek u Berlinu*, igrao je važnu ulogu u otmiči vojvotkinje Cobourg; nadajmo se da on u toj aferi nema novčanih interesa. On je tada u Berlinu zastupao Jaurèsove novine.

⁶ H. Turot je dosta dugo bio urednik nacionalističkih novina *L'Eclair* u isto vrijeme kada je uređivao i la *Petite République*. Kada je Judet preuzeo upravu *L'Eclaira*, zahvalio je svom socijalističkom suradniku.

napisao je knjigu o »proleterima ljubavi«; on tako naziva prostitutke iz niskih slojeva. Ako se jednog dana ženama da pravo glasa, on će nedvojbeno biti zadužen da sačini knjigu zahtjeva tog posebnog proletarijata.

B — Suvremena demokracija u Francuskoj malo je dezorijentirana taktikom klasne borbe; upravo to objašnjava zašto se parlamentarni socijalizam uopće ne temelji na svim partijama krajnje ljevice.

Da bi se shvatio razlog te situacije, treba se podsjetiti glavne uloge koju su u našoj povijesti odigrali revolucionarni ratovi; golemi broj naših političkih ideja potječe iz rata; rat pretpostavlja ujedinjenje nacionalnih snaga protiv neprijatelja i naši francuski historičari su uvijek vrlo oštro postupali s pobunama koje su ometale odbranu domovine. Čini se da je naša demokracija oštija prema ustancima nego monarhija; Vandejci se još danas optužuju kao bezočni izdajnici. Svi članci koje je objavio Clemenceau da bi pobio Hervéove ideje, inspirirani su čistom revolucionarnom tradicijom, pa i on sam to jasno kaže. »Ostajem i ostat ću pri starinskom rodoljublju naših očeva Revolucije« i ruga se ljudima koji hoće »ukinuti međunarodne ratove da bi nas u miru izručili *blagostima građanskog rata*«. (Aurore, 12. svibanj 1905.)

U Francuskoj su republikanci dosta dugo negirali klasnu borbu; oni su se toliko grozili pobuna da više nisu htjeli vidjeti činjenice. Sudeći o svemu s apstraktnog gledišta Deklaracije o pravima čovjeka, oni su govorili da je zakonodavstvo iz 1789. bilo doneseno da bi nestale sve klasne razlike u pravima; upravo zbog toga su se oni protivili planovima socijalnog zakonodavstva koje gotovo uvijek ponovno uvodi pojam klase, a među građanima razlikuje grupe koje su nesposobne da se služe slobodom. »Revolucija je vjerovala da je ukinula pisao je s melankolijom Joseph Reinach, u *Matinu* od 19. travnja 1895; one se ponovno pojavljuju na svakom našem koraku... Nužno je konstatirati te ofanzivne povratke prošlosti, no ne treba se s tim pomiriti; treba se protiv njih boriti.⁷

U izbornoj praksi mnogi su republikanci spoznali kako socijalisti postižu velike uspjehe upotrebom strasti ljubomore, razočaranja ili mržnje, koje postoje u svijetu; prema tome oni (republikanci — op. prev.) su uočili klasnu borbu i mnogi su posudili žargon parlamentarnih socijalista. Tako je nastala partija koja se zove radikal-socijalistička. Clemenceau čak uvjerava da poznaje *umjerene* koji su preko noći postali socijalisti: »U Francuskoj«, kaže on, »socijalisti koje poznajem⁸ su izvrsni radikali koji smatraju da socijalne reforme ne napreduju kako bi to oni željeli, a sami sebi govore da je dobra taktika tražiti najviše da bi se dobilo najmanje. Koliko bih imena i tajnih priznanja mogao navesti da potkrijepim svoje riječi! To bi bilo beskorisno jer nema stvari koje su manje nepoznate«. (Aurore, 14. kolovoza 1905.)

Léon Bourgeois — koji se nije želio potpuno žrtvovati novoj modi, i koji je možda zbog toga napustio Narodnu skupštinu i ušao u Senag — govorio je na kongresu svoje partije u srpnju 1905: »Klasna borba je činjenica, ali okrutna činjenica. Ne vjerujem da će se njenim produžavanjem stići do rješenja problema; vjerujem da će se to postignuti njenim dokidanjem, tako da se svi ljudi smatraju ortacima na istom poslu«. Riječ je,

⁷ J. Reinach, *Démagogues et socialistes*, str. 198.

⁸ Clemenceau vrlo dobro i otprilje poznaje sve socijaliste iz parlamenta.

dakle, o tome da se zakonskim putem stvori društveni mir, da se siromašnima pokaže kako država nema veće brige nego da poboljša njihovu sudbinu, i da se nametnu nužne žrtve onima za koje se ocijeni da posjeduju suviše velik imetak za harmoniju među klasama.

Kapitalističko je društvo toliko bogato i budućnost mu se čini tako optimističkom da ono podnosi strašne terete a da se previše ne žali: u Americi političari bestidno rasipaju goleme poreze; u Evropi vojne pripreme svakodnevno gutaju sve značajnije svote;⁹ društveni se mir može dobro kupiti nekim dodatnim žrtvama.¹⁰ Iskustvo pokazuje da buržoazija lako dopušta da se opljačka, samo ako se malo pritisne i zastraši revolucijom: partiji koja će s najviše smjelosti znati manevrirati s revolucionarnom aveti, pripast će budućnost; to upravo počinje shvaćati radikalna partija; no ma koliko njezini lakrdijaši bili spretni, ona će imati muke da nađe nekoga tko bi znao tako dobro opseniti krupne židovske bankare kao što to čini Jaurès i njegovi prijatelji.

C. — Sindikalna organizacija daje klasnoj borbi treću vrijednost. U svakoj industrijskoj grani vlasnici i radnici formiraju neprijateljske grupe, koje stalno raspravljaju, pregovaraju i sklapaju ugovore. Socijalizam sa sobom donosi svoju terminologiju klasne borbe i tako komplicira prijepore koji bi mogli ostati sasvim privatni; cehovska isključivost, koja toliko nalikuje lokalizmu ili rasizmu, time se učvršćuje a oni koji je predstavljaju vole zamišljati kako obavljaju uzvišeni zadatak i praktično provode izvrstan socijalizam.

Zna se da u nekim gradovima strane parničare općenito vrlo maltretiraju suci trgovačkih sudova koji u njima zasjedaju i koji nastoje dati za pravo svojoj subraći. Željezničke kompanije plaćaju fantastične cijene za zemljišta čiju su vrijednost utvrdili zaprisegnuti posjednici toga kraja. Vidio sam kako ribari poštenjaci, na temelju starih ugovora globe talijanske mornare koji su im došli konkurirati.

Mnogi su radnici isto tako skloni pretpostaviti da u svim sporovima s gazdom, radnik predstavlja moral i pravo: čuo sam kako neki sindikalni sekretar, koji je tako fanatičan reformist da negira Guesdeov govornički talent, izjavljuje kako nitko nema klasni osjećaj kao što ga on ima — zato što rasuđuje na način koji sam upravo pokazao — i zbog toga je zaključio da revolucionari nemaju monopol pravilnog shvaćanja klasne borbe.

Razumije se da su mnoge ličnosti mislile da taj cehovski duh nije ništa bolji od utvare iz zvonika i da su ga nastojali ukloniti postupajući pri tom vrlo slično onima koji su u Francuskoj toliko ublažili zavidljivost među pokrajinama. Šira opća kultura i posjećivanje ljudi u nekom drugom kraju naglo uništavaju provincijalizam: ne bi li se time što se važni ljudi u sindikatu često susreću s tvorničarima i što im se daje prilika da sudjeluju u općenitim raspravama u mješovitim kompanijama, mogao uništiti cehovski duh? — Iskustvo pokazuje da se to može izvesti.

⁹ Na konferenciji u Hagu njemački je delegat izjavio da njegova zemlja lako podnosi troškove naoružanog mira: Léon Bourgeois je ustvrdio da Francuska »isto tako veselo podnosi lične i finansijske obaveze koje nacionalna odbrana nalaže svojim građanima«. Ch. Guyesse, koji navodi te govore, misli da je car zatražio ograničenje vojnih izdataka zato što Rusija nije dovoljno bogata da drži korak s velikim kapitalističkim zemljama (*La France et la paix armée*, str. 45).

¹⁰ Zato je 9. lipnja 1907. Briand govorio svojim biračima iz Seint-Etienne da je Republika prema radnicima preuzela *svetu obavezu* u vezi s radničkim mirovinama.

II

Napori poduzeti za uklanjanje razloga neprijateljstava u modernom društvu, nesporno su doveli do rezultata — premda su se mirotvorci prevanili u domašaju svoga djela. Pokazujući nekim sindikalnim funkcionarima da buržuji nisu tako strašni ljudi kako su oni vjerovali, zasipajući ih uljudnošću u komisijama osnovanim u ministarstvima ili u *Musée social* (Društvenom muzeju), brinući se da oni steknu dojam kako postoji *prirodna i republikanska* jednakost, koja je iznad mržnji ili klasnih predrasuda, mogli su se izmijeniti stavovi nekih starih revolucionara.¹¹ U duh radničke klase unesena je velika zbrka nakon okretanja kabanice nekih njezinih bivših rukovodilaca; kod više je socijalista stari entuzijazam zamijenjen mnogim obeshrabrenjima; mnogi su se radnici pitali da li će sindikalna organizacija postati politički varijete, sredstvo za uspjeh.

Ali istodobno s tim razvojem, koji je srca pomiritelja ispunio radošću, izbija novi revolucionarni duh u znatnom dijelu proletarijata. Otkako su republikanska vlada i filantropi naumili iskorijeniti socijalizam razvijanjem socijalnog zakonodavstva i ublažavanjem otpora tvorničara u štrajkovima, više je puta zapaženo kako su sukobi oštriji nego nekada.¹² To se često tumači samo kao slučaj koji se može pripisati starim metodama; rado se uljuljukuju nadom da će sve savršeno dobro funkcionirati kada jednog dana industrijalci budu bolje shvatili običaje društvenog mira.¹³ Ja, naprotiv, vjerujem da ta pojava sasvim prirodno proizlazi iz samih uvjeta u kojima se događa to tobožnje pomirenje.

Ponajprije smatram da su teorije i djelovanje pomiritelja utemeljeni na pojmu dužnosti i potpunoj neodređenosti tog pojma — premda dužnosti mora biti strogo određena. Do te razlike dolazi zato što je stvarna osnovica neodređenosti dužnosti u ekonomiji proizvodnje, dok se dužnost temelji na osjećajima rezignacije, dobrote i žrtvovanja: i tko će ocijeniti je li onaj koji se podređuje dužnosti bio dosta strpljiv, dosta dobar i dosta požrtvovan? Kršćanin je uvjeren da nikada ne može uspjeti učiniti ono što mu nalaže Evanđelje; kada se oslobodi svih ekonomskih veza (u samostanu), on izmišlja raznovrsne pobožne dužnosti, da bi svoj život približio Kristu, koji je toliko volio ljude da je, da bi ih otkupio, prihvatio sramnu sudbinu.

U ekonomskom svijetu svatko ograničava svoju dužnost ovisno o odbojnosti koju osjeća prema napuštanju stanovitih koristi; ako tvorničar uvijek smatra da je izvršio sve svoje dužnosti, radnik će imati suprotno mišljenje i nikakav ih razlog neće moći uvjeriti u protivno: prvi će moći vjerovati da je bio junak, a drugi će to tobožnje junaštvo smatrati sramotnim izrabljivanjem.

Za naše prosvjećenike dužnosti radni ugovor nije prodaja; ništa nije tako jednostavno kao prodaja: kada se trgovac mješovitom robom i kupac

¹¹ Što se tiče društvenog komedijaštva nema ničeg novog pod suncem. Aristotel je već dao pravila društvenog mira; on kaže da bi demagozi »morali u svojim huškanjima izgledati kao da su zaokupljeni samo interesima bogatih isto kao što u oligarhijama vlada ne bi smjela izgledati kao da ima u vidu samo interes naroda« (Loc. cit.) Eto teksta koji bi trebalo napisati na vrata Uprave rada.

¹² Usp. G. Sorel, *Insegnamenti sociali*, str. 343.

¹³ U svom govoru od 11. svibnja 1907. Jaurès je rekao da nigdje nije bilo toliko nasilja kao u Engleskoj sve dok su gazde i vlada odbijali da prihvate sindikate. »Oni su popustili; sada je to snažna i čvrsta ali legalna akcija, odlučna i poštena«.

ne slože u cijeni sira, nitko se ne miješa u to da sazna tko od njih ima pravo; kupac ide tamo gdje može jeftinije kupiti, a trgovac je prisiljen da mijenja svoje cijene kada ga njegove mušterije napuste. No kada dođe do štrajka, to je nešto sasvim drugo: dobre duše u zemlji, ljudi od progresa i prijatelji republike započinju raspravu o pitanju tko od dviju stranaka ima pravo: *ima pravo onaj koji je izvršio sve svoje društvene obaveze*. Le Play je dao mnogo savjeta o tome kako valja organizirati posao da bi se dobro izvršila dužnost; no on nije mogao utvrditi opseg obaveza jednih i drugih; on je odluku prepuštao taktu svakoga od njih, točnom osjećaju položaja, tvorničarevoj inteligentnoj procjeni istinskih potreba radnika.¹⁴

Tvorničari su općenito prihvaćali rasprave na tom polju; na radničke zahtjeve oni odgovaraju da su već bili na granici pogodnosti koje su mogli ustupiti — dok se filantropi pitaju ne bi li prodajna cijena dopustila da se nadnice još malo povećaju. Takva rasprava pretpostavlja da se zna dokle bi morale dosezati društvene obaveze i koje bi predujme tvorničar i dalje morao davati da bi mogao *održati svoj položaj*: kako ne postoji rasuđivanje koje bi bilo kadro razriješiti takav problem, *mudri ljudi* predlažu da se pribjegne arbitraži; Rabelais bi predložio da se sudbina odredi bacanjem kocke. Kada je štrajk značajan, poslanici gromoglasno zahtijevaju da se radi informiranja ispita da li industrijski poglavari dobro izvršavaju svoje *dužnosti dobrih gospodara*.

Tim se putem dolazi do rezultata, a on ipak izgleda tako apsurdan jer su, s jedne strane, velike gazde odgojene u civiliziranim, filantropskim i vjerskim idejama,¹⁵ a s druge se strane oni ne mogu pokazivati previše tvrdokornima, budući da neke stvari zahtijevaju ličnosti koje zauzimaju visok položaj u zemlji. Pomiritelji ulažu svo svoje samoljublje u uspjeh svoga pothvata i bili bi krajnje povrijeđeni kada bi ih industrijski poglavari spriječili u ostvarivanju društvenog mira. Radnici su u povoljnijem položaju jer je kod njih ugled pomiritelja mnogo manji nego kod kapitalista: ovi posljednji, dakle, mnogo lakše popuštaju nego radnici, kako bi dobrim dušama dopustili slavu da okončaju sukob. Primjećuje se da ti postupci vrlo rijetko uspijevaju kada je stvar u rukama nekadašnjih radnika koji su se obogatili: ljude koji nisu rođeni u buržoaskoj klasi vrlo malo diraju književni, moralni ili sociološki obziri.

Ličnosti koje su pozvane da na taj način interveniraju u sukobima, dovodi u nedoumicu promatranje stanovitih sindikalnih sekretara, za koje zaključuju da su mnogo manje nepopustljivi nego što su to vjerovali, i koji im se čine zrelima za to da shvate društveni mir. U toku pomirbenih sastanaka, više revolucionara otkriva dušu kandidata za sitnu buržoaziju, i ne manjka vrlo inteligentnih ljudi koji pomišljaju kako su socijalistička i revolucionarna shvaćanja tek nesretni slučaj koji bi se mogao odstraniti boljim postupcima koje bi valjalo uvesti u odnose među klasama. Oni vjeruju da čitav radnički svijet shvaća ekonomiju u vidu dužnosti i uvjereni su da bi se sloga uspostavila kada bi se građanima omogućio bolji društveni odgoj.

Pogledajmo što utječe na drugi pokret koji teži pooštavanju sukoba.

¹⁴ Le Play, *Organisation du travail* pogl. II paragraf 21. Prema njemu je da bi se nadnica više manje automatski sredila važnije uzimati u obzir moralne snage nego zamišljene sisteme.

¹⁵ Na snagama koje streme održavanju osjećaja umjerenosti. Usp. *Insegnamenti sociali* III dio, pogl. V.

Radnici vrlo lako spoznaju da posao pomirenja ili arbitraže ne počiva ni na kakvoj pravno-ekonomskoj osnovici i njihova je taktika — možda nagonski — bila u skladu s tim. Budući da su u igri osobito osjećaji i samoljublje pomiritelja, uputno je snažno udariti po njihovim izmišljotinama i omogućiti im uvjerenje da moraju obaviti posao Titana; dakle nagomilat će zahtjeve i nasumce utvrditi cifre, i neće se bojati da su pretjerali; često uspjeh štrajka ovisi o vještini kojom neki sindikalist (koji dobro shvaća duh *socijalne diplomacije*) zna uvesti neke zahtjeve koji su sami po sebi vrlo sporedni, ali su kadri dati dojam da industrijski poduzetnici ne izvršavaju svoje društvene obaveze. Često se pisci koji se bave tim pitanjima čude da prođe više dana prije nego štrajkaši potpuno utvrde ono što moraju zahtijevati, i da se na kraju pojave zahtjevi o kojima uopće nije bilo riječi u toku prethodnih pregovora. Kada se razmisli o neobičnim uvjetima u kojima se diskusija između zainteresiranih zbiva to nije teško objasniti.

Iznenaden sam što nema profesionalnih štrajkaša, kojih bi dužnost bila da prave popis radničkih zahtjeva; oni bi postigli više uspjeha u pomirbenim savjetima jer ne bi dopustili, kao radnički delegati, da se tako lako zasljepe lijepim riječima.¹⁶

Kada se sve završi, ne manjka radnika koji se prisjećaju kako su tvorničari najprije tvrdili da je nemoguće bilo kakav ustupak: oni su tako dovedeni do toga da zaključe kako su tvorničari neznalice ili lažljivci; a to nisu zaključci za veliki polet društvenog mira!

Sve dok su radnici bez protesta podnosili zahtjeve tvorničara, vjerovali su da su ekonomske nužnosti potpuno upravljale voljom njihovih gospodara; nakon štrajka oni zapažaju da ta nužnost uopće nije suviše kruta i da, ako se na volju gazde izvrši energičan pritisak odozdo, ona nalazi načina da se oslobodi tobožnjih zapreka ekonomije; tako se kapitalizam držeći se u granicama prakse pred radnicima pojavljuje kao *slobodan*, pa oni rezoniraju kao da je on potpuno slobodan. Ono što u njihovim očima sužava tu slobodu nije nužnost koja potječe iz konkurencije, nego neznanje industrijskih poglavara. Tako se uvodi pojam *beskrajnosti proizvodnje*, koji je jedan od postulata klasne borbe u Marxovu socijalizmu.¹⁷

Zašto, dakle, govoriti o društvenoj dužnosti? Dužnost se shvaća u društvu kojega su svi dijelovi međusobno usko solidarni; ali ako je kapitalizam beskonačan, solidarnost se više ne zasniva na ekonomiji i radnici smatraju da bi bili budale kada ne bi zahtijevali sve što mogu dobiti; oni gazdu smatraju protivnikom s kojim se pregovara nakon rata. *Društvena dužnost ne postoji više nego što postoji međunarodna dužnost.*

Dopuštam da su te ideje malo zbrkane u mnogim mozgovima; ali one postoje mnogo čvršće nego što to misle pristaše društvenog mira; oni dopuštaju da ih prevare prividi i ne silaze do mračnih korijena koji podupiru aktualne socijalističke tendencije.

Prije nego prijeđemo na druga razmatranja, treba pomenuti da u našim latinskim zemljama ima velikih teškoća za formiranje društvenog mira; klase su u njima mnogo jasnije odvojene vanjskim obilježjima nego

¹⁶ Čini se da je francuski zakon od 27. prosinca 1892. godine predvidio tu mogućnost; on propisuje da delegati pomirbenih komiteta treba da budu izabrani među zainteresiranima; tako on odstranjuje one profesionalce čija bi prisutnost činila nestabilnim ugled autoriteta ili filantropa.

¹⁷ G. Sorel, *Insegnamenti sociali*, str. 390.

u saksonskim zemljama; te podjele umnogome smetaju sindikalnim vođama kada napuštaju svoje stare manire da bi zauzeli položaj u službenom ili filantropskom svijetu:¹⁸ taj ih svijet prihvaća s velikim užitkom otkako se pokazalo da taktika progresivnog pretvaranja sindikalnih funkcionara u buržoaziju može donijeti izvrsne rezultate; no njihovi drugovi su nepovjerljivi prema njima. To je nepovjerenje u Francuskoj postalo mnogo veće otkako su anarhisti ušli u sindikalni pokret; budući da se anarhisti užasavaju svega što podsjeća na postupke politikanata koji gore od želje da se uspnu u više klase i još siromašni već imaju kapitalistički duh.¹⁹

Socijalna je politika uvela nove elemente o kojima moramo sada voditi računa. Ponajprije može se zapaziti da se u svijetu danas radnici *promatraju* jednako kao razne grupe proizvođača koje zahtijevaju da budu zaštićene; s njima se mora brižljivo postupati kao i s vinogradarima ili proizvođačima šećera.²⁰ U protekcionizmu nema ničeg određenog; carinska prava su tako utvrđena da zadovolje želje vrlo utjecajnih ličnosti koje žele povećati svoje prihode; socijalna politika postupa na isti način. Protekcionistička vlada tvrdi da raspolaže znanjem koje joj dopušta da odmjeri što valja odobriti svakoj grupi, da brani proizvođače a da ne naškodi potrošačima; isto tako socijalna politika najavljuje da će uzeti u obzir interese tvorničara i interese radnika.

Malo je ljudi, osim onih s pravnog fakulteta, koji su dovoljno naivni da povjeruju kako država može ostvariti takav program: uistinu članovi parlamenta odlučuju tako da djelimično zadovolje interese koji su najutjecajniji u izborima, a da time ne potaknu odviše žive proteste onih koji su žrtvovani. Nema drugog pravila do istinskog ili navodnog interesa birača: carinska komisija svakodnevno mijenja svoje tarife i izjavljuje da ih neće prestati mijenjati sve dok ljudima koje je uzela u zaštitu, ne bude uspjela osigurati cijene koje smatra unosnima: ona ima otvorene oči za operacije uvoznika; svako pojeftinjenje budi njezinu pozornost i izaziva istraživanje ne bi li se moglo umjetno podići vrijednosti. Socijalna se politika vodi na posve isti način: 27. lipnja 1905. izvjestitelj o nekom zakonu o trajanju rada u rudnicima, rekao je u Narodnoj skupštini: »U slučaju da primjena zakona razočara radnike, mi *smo preuzeli obavezu* da odmah damo novi prijedlog zakona.« Taj izvanredni čovjek govorio je upravo kao izvjestitelj nekog carinskog zakona.

Nije malo radnika koji savršeno razumiju da sva ta hrpa riječi parlamentarne literature služi samo tome da prikrije istinske pobude vlada. Protekcionisti tako uspijevaju da daju što daju potporu nekom istaknutom partijskom vođi ili izdržavaju novine koje podupiru politiku tih rukovodilaca; Radnici nemaju novaca, ali u njih je mnogo djelotvornije sredstvo za

¹⁸ Svi oni koji su izbliza vidjeli vođe tređuniona, iznenađeni su golemom razlikom između Francuske i Engleske u tom pogledu: rukovodioci tređuniona brzo postaju džentlmeni, a da nitko tome ne zamjera. (P. de Roussiers, *Le trade-unionisme en Angleterre*, str. 309 i 322). — Ispravljajući ovaj otisak, čitam jedan članak Jacquesa Bardouxa, koji je upozorio na to kako je Eduard VII podijelio plemstvo jednom tesaru i rudaru (*Débats*, 16. prosinca 1907.)

¹⁹ Prije stanovitog broja godina Arsène Dumont je izmislio izraz *društvena kapilarnost* da bi izrazio polagani uspon klasa. Kad bi sindikalizam slijedio inspiracije pomiritelja, bo bi moćna snaga društvene kapilarnost.

²⁰ Često je isticano da je radnička organizacija u Engleskoj običan sindikat interesa, čiji cilj su neposredne materijalne prednosti. Neki su autori vrlo sretni zbog te situacije jer u njoj s pravom vide teškoće za socijalističku propagandu. *Gnjaviti socijaliste*, čak i na štetu ekonomskog napretka i spašavanja kulture u budućnosti, eto što je veliki cilj koji si postavljaju neki veliki *idealisti* filantropske buržoazije.

akciju; oni mogu *zастрашити* i, već se nekoliko godina ne lišavaju tog izlaza iz neprilike.

Za vrijeme rasprave zakona o radu u rudnicima više je puta bilo riječi o prijetnjama upućenim vladi: 5. veljače 1902. predsjednik komisije je govorio u Skupštini da vlast »pažljivo osluškuje zvuke izvana (da je bila) inspirirana osjećajem plemenite blagonaklonosti kad je dopustila da do nje dopru radnički zahtjevi *kakav god bio njihov ton*, i dugi patnički povik rudara. Malo kasnije je dodao: »Mi smo ostvarili djelo socijalne pravde, ... i dobroćinstvo, time što smo pošli onima koji se muče i koji pate kao prijateljima koji žele jedino raditi u miru i u časnim uvjetima. Grubom i suviše egoističnom tvrdokornošću ne smijemo ih prepustiti porivima, koji *zato što nisu pobune*, neće uzrokovati manje žrtava«. Sve te zamršene rečenice služile su da se prikrije užasan strah koji je gušio tog grotesknog poslanika.²¹ Na sjednici Senata od 6. studenog 1904, ministar je izjavio da je vlada nesposobna popustiti pred prijetnjama, ali da treba otvoriti ne samo uši i duh nego i srce »pristojnim zahtjevima« (!); malo je vode proteklo pod mostovima otkako je vlada obećala zakon pod prijetnjom generalnog štrajka.²²

Mogao bih izabrati i druge primjere da pokažem kako je vladin kukavičluk najodlučniji činilac socijalne politike. To se najočitije ispoljilo u nedavnim raspravama u vezi s ukidanjem zavoda za zapošljavanje i zakonom koji je pred građanske sudove iznio žalbe na odluke koje su poštenjaci odbacili. Gotovo svi sindikalni vođe znaju se izvrsno koristiti tom situacijom pa poučavaju radnike da nije riječ o tome da se ide zahtijevati milost nego da treba koristiti *buržoaski kukavičluk* da bi se nametnula volja proletarijata. Previše činjenica potkrepljuje tu taktiku da se ona ne bi ukorijenila u radničkom svijetu.

Jedna od stvari koje su, čini mi se, najviše začudile radnike tokom posljednjih godina, bila je bojažljivost državne sile u pobuni: upravni činovnici koji imaju pravo zatražiti upotrebu vojske ne usuđuju se do kraja služiti svojom vlašću, a oficiri strpljivije nego nekad prihvaćaju uvrede i udarce. Postalo je očito, iskustvom koje se neprestano potvrđuje, da je radničko nasilje neobično efikasno u štrajkovima: upravnici policije, bojeći se da ih se dovede do toga da zakonskom snagom djeluju protiv pobunjeničkog nasilja, vrše pritisak na tvorničare da bi ih prisilili na popuštanje; sigurnost tvornica sada se smatra povjerenjem kojim upravnik policije može raspolagati po svojoj volji; prema tome on dozira upotrebu svoje policije da zastraši obje strane i vješto ih navede na nagodbu.

Sindikalnim vođama nije trebalo mnogo vremena do dobro shvate tu situaciju i valja priznati da su se s izuzetnom srećom služili oružjem koje im je dano u ruke. Oni se trude da zastraše upravnika policije narodnim demonstracijama koje bi mogle dovesti do ozbiljnih sukoba s policijom i pretjerano hvale djelovanje meteža kao najdjelotvornijeg sredstva za postizanje ustupaka. Rijetko se događa da uprava koju opsjedaju i straše nakon

²¹ Ta je budala postala ministar trgovine. Svi su njegovi govori o tom pitanju puni besmislica; on je bio specijalist za duševne bolesti i možda je na njega utjecala logika i govor njegovih pacijenata.

²² Ministar je izjavljivao da provodi »istinsku demokraciju« i da se, ako se pokorava vanjskim pritiscima, i okolnim opomenama koje su najčešće samo nadmetanje i prostački mamci koji se obraćaju lakovjernosti ljudi koji teško žive.«

nekog vremena ne intervenira kod industrijskih rukovodilaca i ne nametne im nagodbu koja postaje ohrabrenje za propagatore nasilja.

Bilo da se odobrava ili da se osuđuje, ono što se zove *izravnom i revolucionarnom metodom*, očigledno je da ona neće tako skoro iščeznuti; u tako ratobornoj zemlji kao što je Francuska postoje duboki razlozi koji bi toj metodi osigurali ozbiljnu popularnost čak i kada toliki primjeri ne bi dokazali njezinu čudesnu djelotvornost. To je velika društvena činjenica ovog trenutka i treba nastojati razumjeti njezin domet.

Osjećam nužnim ovdje zabilježiti jedno Clemenceauovo razmišljanje o našim odnosima s Njemačkom, a koje je isto tako primjereno i društvenim sukobima s nasilnim aspektom koji čini se mora postati sve općenitiji uspredo s nastojanjem buržoazije da se stvori iluzija društvenog mira. Nema boljeg načina, govorio je od (od politike stalnih ustupaka) da se protivnička strana navede da sve više zahtijeva. Svaki čovjek ili svaka sila, čije se djelovanje sastoji jedino u popuštanju, može doći samo do toga da se isključi iz života. Onaj tko živi, pruža otpor; tko se ne opire, dopušta da se isiječe na komade.« (*Aurore*, 15. kolovoza 1905).

Socijalna politika utemeljena na buržoaskom kukavičluku, koji se sastoji u stalnom popuštanju pred prijetnjom nasilja, ne može da ne potakne mišljenje da je buržoazija osuđena na smrt i da je njezin nestanak samo pitanje vremena. Svaki sukob koji dovede do nasilja tako postaje borba avangarde i nitko ne bi mogao predvidjeti do čega može dovesti takvo čarakanje; uzalud se velika bitka izbjegava: u naravi, svaki put kada se dođe do šaka, štrajkaši se nadaju da će vidjeti kako počinje velika *napoleonska bitka* (ona koja pobijedene definitivno dotuče); tako praksom štrajkova nastaje pojam katastrofalne revolucije.

Jedan dobar promatrač suvremenog radničkog pokreta izrekao je isto mišljenje: »Kao i njihovi preci (francuski revolucionari) oni su za borbu, za pobjedu; oni žele silom izvršiti velika djela. Samo, osvajački ih rat više ne zanima. Umjesto da misle o borbi, oni sad sanjaju o štrajku; umjesto da svoj ideal stave u borbu protiv evropskih armija, oni ga stavljaju u opći štrajk u kojem bi bio uništen kapitalistički poredak.«²³

Teoretičari društvenog mira ne žele vidjeti te činjenice koje ih smetaju; oni se bez sumnje stide priznati svoj kukavičluk, kao što se vlada stidi priznati da vodi socijalnu politiku pod prijetnjom nemira. Zanimljivo je da ljudi koji se hvališu kako su čitali *Le Play*, nisu zapazili da on sasvim drugačije shvaća uvjete društvenog mira nego njegovi glupi nasljednici. On je pretpostavljao da postoji buržoazija koja je ozbiljna u svojim običajima, prožeta osjećajem svog dostojanstva i ima nužnu energiju za vladanje zemljom bez pribjegavanja staroj, tradicionalnoj birokraciji. Te ljude koji su raspolagali bogatstvom i vlašću on je nastojao poučavati u *društvenoj dužnosti prema njihovim potčinjenima*. Njegov je sistem pretpostavljao neprijeporan autoritet. Zna se da se on žalio na skandaloznu i opasnu slobodu štampe kakva je postojala pod Napoleonom III; njegova razmišljanja o tome malo su smiješna onima koji uspoređuju novine iz tog vremena s današnjim no-

²³ Ch. Guieysse, nav. dj. str. 125.

vinama.²⁴ Nitko iz njegova vremena ne bi shvatio kako jedna velika zemlja prihvaća mir pod svaku cijenu; u tome se njegovo stajalište nije jako razlikovalo od Clemenceauovog. On nikada nije dopustio da se može biti kukavičkom i licemjerom pa kukavičluk buržoazije nesposobne da se brani ukrasi imenom društvene dužnosti.

Buržoaski kukavičluk vrlo je sličan kukavičluku engleske liberalne partije koja stalno izražava svoje apsolutno povjerenje u arbitražu među narodima: arbitraža gotovo uvijek ima za Englesku porazne rezultate,²⁵ ali te *junačine* više vole platiti, ili čak izložiti pogibelji budućnost svoje zemlje, nego se suočiti sa strahotama rata. Engleska liberalna partija uvijek ima na ustima riječ *pravda*, baš kao naša buržoazija; moglo bi se upitati nije li čitav visoki moral velikih suvremenih mislilaca utemeljen na degradiranju osjećaja časti.

(Georges Sorel, *Réflexions sur la violence*,
Marcel Rivière, Paris, 1936., str. 71—98)

PROLETERSKI ŠTRAJK

I

Svaki put kada se nastoje točno spoznati mišljenja o proleterskom nasilju, dolazi se do isticanja pojma generalnog štrajka; no isti pojam može dobro doći u drugim slučajevima i pribaviti neočekivana razjašnjenja o svim nejasnim dijelovima socijalizma. Na posljednjoj stranici prvog poglavlja usporedio sam generalni štrajk s napoleonskom bitkom koja definitivno uništava neprijatelja; ta će nam usporedba pomoći da shvatimo ideološku ulogu generalnog štrajka.

Kada današnji vojni pisci žele raspravljati o novim ratnim metodama prilagođenim upotrebi mnogo brojnijih trupa nego što su bile Napoleonove, naoružanih mnogo savršenijim oružjem nego što je bilo oružje toga vremena, oni ipak ne odustaju od pretpostavke da će se rat morati odlučiti u napoleonskim bitkama. Trebalo bi da se predložene taktike mogu prilagoditi dramu koju je zamislio Napoleon; nedvojbeno, neočekivani zapleti u borbi događat će se posve drugačije nego nekad; ali kraj uvijek mora biti katastrofa neprijatelja. Metode vojne obuke su pripreme vojnika za tu eventualnu veliku i strašnu akciju, u kojoj svatko mora biti spreman sudjelovati na prvi znak. Od vrha do dna ljestvice misao svih članova doista čvrste armije upravljena je tom katastrofalnom ishodu međunarodnih sukoba.

²⁴ Govoreći o izborima iz 1869, on je rekao da je tada bilo »upotrebljavano jezično nasilje koje Francuska još nije čula, čak ni u najgorim danima revolucije.« (*Organisation du travail*, III izdanje, str. 340). Očito je riječ o revoluciji iz 1848. godine. 1873. godine on je izjavljivao da se car nije trebao hvaliti da je ukinuo sistem prinude nad štampom prije nego što je reformirao običaje u zemlji. (*Réforme sociale en France*, V izdanje, knj. III, str. 356).

²⁵ Summer Maine je već davno zapazio da Engleska ima sudbinu slabo simpatičnih tužakala (*Le droit international*, franc. prijevod str. 279). Mnogi Englezi vjeruju da će ponižavajući svoju zemlju postati simpatičniji; to nije dokazano.

Revolucionarni sindikati potpuno jednako rasuđuju o socijalističkom djelovanju, kao što vojni pisci razmišljaju o ratu; oni čitav socijalizam zatvaraju u generalni štrajk; oni kraj svake kombinacije vide u toj činjenici; u svakom štrajku oni vide umanjenu imitaciju, pokus, pripremu za veliki konačni preokret.

Nova škola koja se naziva marksističkom, sindikalističkom i revolucionarnom, izjavila je da je sklona ideji generalnog štrajka, čim bude mogla postati potpuno svjesna pravog smisla svoga učenja, posljedica svoje djelatnosti ili svoje vlastite izvornosti. Ona je tako dovedena do toga da prekine sa starim službenim, utopističkim i politikantskim grupama koje se groze generalnog štrajka, te da, naprotiv, uđe u pravi pokret primjeren revolucionarnom proletarijatu — koji već dugo od pristanka na generalni štrajk pravi *test*, pomoću kojega se socijalizam radnika razlikuje od socijalizma revolucionarnih snaga.

Parlamentarni socijalisti mogu imati velikog utjecaja samo ako se uspiju nametnuti vrlo različitim grupama, ako govore nekim zamršenim jezikom: njima su potrebni dosta naivni radnici birači da bi se pustili vući za nos zvučnim frazama o budućem kolektivizmu; oni imaju potrebu da se predstavljaju kao veliki filozofi pred glupim buržujima koji žele izgledati iskusni u socijalnoj politici; vrlo im je nužno da mogu eksploatirati bogate ljude koji vjeruju da zadužuju čovječanstvo time što ulažu novac u poduzeća socijalističke politike. Taj je utjecaj utemeljen na besmislenim riječima, a naši veliki ljudi katkad sa suviše uspjeha rade na unošenju zbrke u mišljenje svojih čitalaca; oni mrze generalni štrajk zato što je svaka propaganda na tom području suviše socijalistička da bi se svidjela filantropima.

U ustima tih tobožnjih predstavnika proletarijata sve socijalističke formule gube svoj stvarni smisao. Klasna borba uvijek ostaje veliko načelo; ali ona se mora podrediti nacionalnoj solidarnosti.¹ Internacionalizam je članak vjere u čast kojega su i najuvjereniji spremni, kako najuvjerenije izjavljuju, položiti najsvetčaniju zakletvu; no patriotizam također nalaže svete dužnosti.² Emancipacija radnika mora biti djelo samih radnika; kao što se još svakodnevno piše, ali se istinska emancipacija sastoji u glasanju za političkog profesionalca, da bi mu se osigurala sredstva za dobro namještenje, da bi sami sebi dali gazdu. Napokon država mora iščeznuti i nitko neće poricati ono što je Engels o tome pisao; no ona će nestati tek u tako dalekoj budućnosti da se na to treba pripremiti privremenom upotrebom države za kljukanje političara dobrim zalogažima; a najbolja se politika za iščezavanje države privremeno sastoji u jačanju državne mašine; naivčina koji se baca u vodu da ga ne smoči kiša, ne bi drugačije rasuđivao. Itd., itd.

Mogle bi se ispuniti čitave stranice sažetim izlaganjem proturječnih, smišljenih i šarlatanskih teza koje formiraju osnovu huškanja naših velikana; ništa ih ne zbunjuje a u svojim visokoparnim, vatrenim i maglovitim

¹ *Le Petit Parisien* koji tvrdi da se radničkim pitanjima bavi stručno i socijalistički, 31. ožujka 1907. upozoravao je štrajkaše da »nikada ne smiju smatrati kako su iznad zadataka društvene solidarnosti«.

² U vrijeme kada su antimilitaristi počeli zabrinjavati javnost, *Le Petit Parisien* se istaknuo svojim patriotizmom; 8. listopada 1905. članak o »svetoj dužnosti« i »štovanju te trobojnice koja je obišla svijet s našom slavom i slobodama«; 1. siječnja 1906. čestitao je Poroti Seine: »Zastava je bila osvećena od uvreda koje su ti klevetnici dobacivali našem uzvišenom amblemu. Kada prolazi našim ulicama pozdravljaju je. Porotnici su učinili i više od jednostavnog poklona; oni su se s poštovanjem iskupili oko nje.« Eto vrlo mudrog socijalizma.

govorima znaju dobro kombinirati najapsolutniju tvrdokornost s najelastičnijim oportunizmom. Jedan je doktor socijalizma tvrdio kako je umjetnost mirenja suprotnosti pomoću besmislenih govora najočitiiji rezultat koji je izvukao iz proučavanja Marxovih djela.³ Priznajem da sam potpuno nenadležan u tom teškom predmetu; uostalom, nemam nikakvih pretenzija da budem ubrajan u ljude kojima politikanti dodjeljuju naslov učenjaka; međutim, ne odlučujem se lako na to da prihvatim kako je u tome osnova marksističke filozofije.

Jaurèsove su polemike s Clemenceauom potpuno neprijeporno pokazale da naši parlamentarni socijalisti mogu obmanjivati javnost samo tim nerazumljivim govorom, a time što varaju svoje čitatelje na kraju su izgubili svaki smisao za poštenu raspravu. U *Auroreu* od 4. rujna 1905, Clemenceau prigovara Jaurèsu da zamućuje duhove svojih pristaša »u metafizičkim suprotnostima u kojima su oni nesposobni da ga slijede«; tom se prigovoru ne može primijetiti ništa osim riječi *metafizika*; Jaurès nije metafizičar više nego što je pravnik ili astronom. U broju od 26. listopada, Clemenceau dokazuje da njegov osporavalac posjeduje »vještinu izazivanja tekstova« i završava govoreći: »Činilo mi se poučnim da otkrijem stanovite polemičke postupke za koje smo pogriješili što smo monopol za njih suviše lako ustupili isusovačkom redu.«

Nasuprot tom bučnom, brbljivom i lažljivom socijalizmu kojim se koriste ambiciozni ljudi svih kalibara, koji zabavlja neke šaljivdžije a dive mu se dekadenti, stoji revolucionarni sindikalizam koji se, naprotiv, trudi da ništa ne ostane neodlučno; mišljenja se tu pošteno izražava, bez podvale i bez prikrivenih misli; ne nastoje se više učenja razrijediti u riječi zbrkanih komentara. Sindikalizam se trudi da upotrebljava izražajna sredstva koja potpuno osvjetljavaju stvari, koja ih savršeno razmještaju na mjesto utvrđeno njihovom prirodom, i ističu svu vrijednost upotrijebljenih snaga. Da bi se slijedila sindikalistička orijentacija trebat će istaknuti suprotnosti umjesto da se ublažavaju; grupacijama koje se međusobno bore trebat će dati što je moguće ozbiljnije gledište; napokon pokreti pobunjenih masa prikazat će se tako da duša pobunjenika dobije dojam kako su oni potpuno nadmoćni.

Jezik neće biti dovoljan da se sigurno postignu takvi rezultati; treba pribjegnuti skupovima predodžbi koje bi bile kadre da prije bilo kakve promišljene analize kod masa *snažno i jedino intuicijom* izazovu osjećaje primjerene raznim manifestacijama rata koji je socijalizam poduzeo protiv modernog društva. Sindikalisti taj problem savršeno rješavaju tako da čitav socijalizam usredotoče u dramu generalnog štrajka; tako više nema nimalo mjesta za pomirbu suprotnosti koju bi *službeni znanstvenici* izveli nejasnim govorima; sve je dobro prikazano tako da može postojati samo jedno moguće tumačenje socijalizma. Ta metoda ima sve prednosti koje prema Bergsonovom učenju ima potpuno poznavanje analize, i možda se ne bi moglo nave-

³ U Nacionalnom se savjetu dugo raspravljalo o dvama prijedlozima. Jedan je predlagao da se pozovu okružne federacije da započnu izbornu borbu svugdje gdje je to moguće. Drugi je odlučio da se svugdje predstave kandidati. Ustao je jedan član savjeta: »Potrebno mi je malo pozornosti, jer se teza koju ću izložiti može najprije učiniti čudnom i paradoksalnom. (Ta dva prijedloga) nisu nespojiva ako se to proturječje pokuša razriješiti *prirodnim i marksističkim načinom za rješavanje svakog proturječja*. (Socialiste, 7. listopada 1905.) Izgleda da nitko nije shvatio. I to je uistinu bilo nerazumljivo.

sti mnogo primjera koji bi bili kadri da tako savršeno pokažu vrijednost učenja slavnog profesora.⁴

Mnogo se raspravljalo o mogućnosti da se ostvari generalni štrajk: tvrdilo se da se socijalistički rat ne može riješiti samo jednom bitkom; praktičnim i učenim mudracima čini se da bi bilo izuzetno teško usklađeno pokrenuti velike mase proletarijata; analizirane su teškoće razdvajanja u borbi koja bi postala užasna. Prema riječima socijalista-sociologa, i politikanata, generalni štrajk bi bio narodno maštanje, karakteristično za početke nekog radničkog pokreta; navodi se autoritet Sidneya Webba koji je generalni štrajk odredio kao mladenačku iluziju,⁵ koju su brzo odbacili oni engleski radnici — koje su nam posjednici ozbiljne znanosti tako često predstavljali kao čuvare istinskog shvaćanja radničkog pokreta.

To što generalni štrajk nije popularan u suvremenoj Engleskoj jedan je dokaz protiv historijskog dometa ideje, jer se Englezi odlikuju čudnim neshvaćanjem klasne borbe; njihovo je mišljenje ostalo zarobljeno velikim srednjovjekovnim utjecajima; ceh, koji je zakonima privilegirani ili barem zaštićen, uvijek im se čini idealom radničke organizacije; izraz *radnička aristokracija* izmišljen je upravo za Englesku kad se govori o članovima sindikata i tređunionizam doista nastoji steći zakonske povlastice.⁶ Mogli bismo dakle reći da bi svi oni koji klasnu borbu gledaju kao bit socijalizma, odbojnost Engleske prema generalnom štrajku trebali promatrati kao čvrstu pretpostavku u njegovu korist.

S druge strane, nadležnost Sidneya Webba uživa pretjerani ugled; on je zaslužan što je pregledao neinteresantne svežnjeve spisa i što je bio strpljiv da sastavi jednu od najteže probavljivih kompilacija koje postoje u historiji tređunionizma; no on je jedan od najograničenijih duhova koji je mogao zadiviti samo ljude koji su nedovoljno navikli razmišljati.⁷ Osobe koje su njegovu slavu uvele u Francusku, nisu razumjele ni riječi o socijalizmu; i ako je on uistinu u prvom redu među suvremenim autorima ekonomske historije, kako to tvrdi njegov prevodilac,⁸ znači da je intelektualna razina tih historičara prilično niska; uostalom mnogi nam primjeri pokazuju da se može biti glasoviti profesionalac u historiji, a u biti osrednji duh.

Ne smatram važnim ni primjedbe na generalni štrajk oslonjene na praktična razmatranja; ako se po uzoru na historijske priče žele fabricirati hipoteze o borbama u budućnosti i sredstvima za ukidanje kapitalizma, to znači vratiti se staroj utopiji. Nema nikakvog postupka za znanstveno predviđanje budućnosti, ili čak za raspravu o nadmoćnosti stanovitih hipoteza nad nekima drugim; previše nam znamenitih primjera pokazuje da su najveći

⁴ Priroda tih članaka ne dopušta duga razglabanja o tom predmetu; no ja vjerujem da bi se opet Bergsonovo mišljenje moglo potpunije primijeniti na teorije o generalnom štrajku. U Bergsonovoj se filozofiji pokret promatra kao nedjeljiva cjelina; a to nas dovodi do katastrofalnog shvaćanja socijalizma.

⁵ Bourdeau, *Evolution du socialisme*, str. 232.

⁶ To se, na primjer, vidi u naporima koje ulažu tređunioni da bi dobili zakone kojima bi izbjegli građansku odgovornost svojih postupaka.

⁷ Tarde nije uspio shvatiti zašto je Sidney Webb tako glasovit, kada se njemu učinio skrbalom.

⁸ Métin, *Socialisme en Angleterre*, str. 210. Taj je pisac od vlade primio diplomu socijalizma; 26. srpnja 1904. francuski generalni sekretar na Izložbi u Seint-Louisu je rekao: »Gospodina Métina nadahnjuje najbolji demokratski duh; to je izvrstan republikanac; on je čak socijalist kojega radnička udruženja moraju primiti kao prijatelja.« (*Association ouvrière*, 30. srpnja 1904.) Mogla bi se načiniti zanimljiva studija o osobama koje posjeduju slične diplome podijeljene od države, ili preko Društvenog muzeja ili preko dobro informirane štampe.

ljudi počinili nečuvane greške kada su tako željeli ovladati čak i najbližom budućnošću.⁹

Pa ipak ne bismo znali djelovati a da ne izađemo iz sadašnjosti, da ne proučavamo tu budućnost koja se čini osuđenom da uvijek izbjegne našem razumu. Iskustvo nam dokazuje da stanovite *konstrukcije budućnosti koja nije određena u vremenu*, mogu biti vrlo djelotvorne i imati tek malo promašaja; to se događa s mitovima neke partije ili klase u kojima se ponovno nalaze najsnažnije narodne težnje, koje duh vidi kao upornost nagona u svim životnim prilikama i koje čine realnima nade u buduće akcije na kojima se utemeljuje reforma volje. Znamo, da ti društveni mitovi nikako ne sprečavaju čovjeka da zna izvući korist iz svih opažanja u toku svog života i nimalo ga ne ometaju u obavljanju normalnih dužnosti.¹⁰

To se može dokazati brojnim primjerima.

Prvi su kršćani Kristov povratak i potpunu propast poganskog svijeta s uspostavljanjem kraljevstva svetih očekivali na kraju prve generacije. Katastrofa se nije dogodila ali je kršćanska misao toliko iskoristila taj apokaliptični mit da neki suvremeni učenjaci smatraju kako su sve Kristove propovijedi bile usmjerene jedino na tu temu.¹¹ Nade koje su Luther i Calvin polagali u vjerski zanos Evrope uopće se nisu ostvarile; ti očevi Reformacije vrlo su brzo počeli izgledati kao ljudi s nekog drugog svijeta; za današnje protestante oni prije pripadaju srednjem vijeku nego modernom vremenu, a problemi koji su ih najviše mučili zapremaju vrlo malo mjesta u suvremenom protestantizmu. Da li bismo zbog toga morali osporavati golemi rezultat koji je proizišao iz njihovih snova o kršćanskoj obnovi? — Lako se može utvrditi da istinski razvoj revolucije uopće ne nalikuje čarobnim slikama koje su oduševile njezine prve sljedbenike; da li bi bez tih slika revolucija mogla pobijediti? Mit je bio vrlo izmiješan s utopijom¹² jer ga je formiralo društvo oduševljeno fantastičnom književnošću, puno povjerenja u *malu znanost*, a vrlo malo upoznato s ekonomskom historijom prošlosti. Te su utopije bile uzaludne; no može se upitati nije li revolucija bila mnogo dublja promjena od onih promjena o kojima su maštali ljudi u XVIII stoljeću, i koje su fabricirale društvene utopije. — Sasvim blizu nas, Mazzini je išao za nečim što su razboriti ljudi njegova vremena nazivali ludom fantazijom; no danas se više ne može sumnjati da bez Mazzinija Italija nikada ne bi postala velika sila i da je on mnogo više učinio za ujedinjenje Italije nego Cavour i svi političari njegove škole.

Dakle, vrlo je malo važno znati koje detalje, od onih kojima je suđeno da se stvarno pojave u budućoj historiji, kriju mitovi; to nisu astrološki almanasi; može se čak dogoditi da se ništa od onoga što oni u sebi kriju ne obistini, — kao što je bio slučaj s katastrofom koju su očekivali prvi kršćani.¹³ Zar u svakodnevnom životu nismo navikli da se stvarnost vrlo razlikuje

⁹ Greške koje je počinio Marx brojne su i katkada goleme. (Usp. G. Sorel, *Saagi di critica del marxismo*, str. 51—57).

¹⁰ Često se upozoravalo da engleski ili američki sektaši, kojih je vjerski zanos održavan apokaliptičnim mitovima, zbog toga uglavnom nisu bili manje praktični ljudi.

¹¹ To učenje u sadašnjem trenutku zauzima važno mjesto u njemačkom tumačenju; u Francusku ga je donio opat Loisy.

¹² Usp. pismo Danielu Halevyju, IV.

¹³ Pokušao sam pokazati kako je iza društvenog mita, koji se rasplinuo, slijedila pobožnost koja je sačuvala presudnu važnost u katoličkom životu; ta evolucija društvenog u individualno čini mi se sasvim prirodnom u nekoj religiji (*Le système de Rénan*, str. 374—382).

od ideja stvorenih prije akcije? A to nas ne sprečava da i dalje donosimo odluke. Psiholozi kažu da su zadani i ostvareni ciljevi raznorodni: i najsitnije životno iskustvo nam otkriva taj zakon koji je Spencer prenio u prirodu, da bi iz njega izveo teoriju o umnožavanju učinaka.¹⁴

Mitove treba ocjenjivati kao sredstva za djelovanje na sadašnjost; besmislena je svaka diskusija o tome kako ih materijalno primijeniti na tok historije. *Jedino je važna upravo cjelokupnost mita*; njegovi dijelovi su zanimljiviji samo zbog toga što ističu ideju sadržanu u konstrukciji. Beskorisno je, dakle, razmišljati o nezgodama koje se mogu dogoditi u toku društvenog rata i o odlučnim sukobima koji mogu odlučiti o pobjedi proletarijata; čak i kada bi se revolucionari sasvim prevarili, i stvorili izmišljenu sliku o generalnom štrajku, u toku priprema za revoluciju ta bi slika mogla biti izvanredno snažnim elementom, ako je u potpunosti pretpostavila sve težnje socijalizma i ako je cjelokupnim revolucionarnim mišljenjima dala jasnoću i čvrstinu koju joj ne bi mogli dati drugi načini mišljenja.

Da bi se procijenio domet ideje generalnog štrajka treba dakle napustiti sve postupke u raspravi koji su u toku između politikanata, sociologa ili ljudi koji imaju pretenziju na praktičnu znanost. Protivnicima se može dopustiti da dokažu sve što oni nastoje dokazati, a da se nikako ne umanjuje vrijednost teze za koju oni vjeruju da je mogu pobiti; malo je važno što je generalni štrajk djelomična stvarnost ili samo proizvod narodne mašte. Čitavo je pitanje u tome da se sazna sadrži li generalni štrajk doista sve što socijalističko učenje očekuje od revolucionarnog proletarijata.

Da bismo riješili takvo pitanje mi više nismo ograničeni samo na učeno razmišljanje o budućnosti; mi se više ne moramo predavati uzvišenim razmišljanjima o filozofiji, historiji i ekonomiji; nismo na području ideologije, nego možemo ostati na terenu činjenice koje možemo ispitivati. Treba da ispitujemo ljude koji vrlo aktivno sudjeluju u stvarno revolucionarnom pokretu u krilu proletarijata, koji nikako ne streme tome da se uspnu u buržoaziju i čijim duhom ne vladaju cehovske predrasude. Ti se ljudi mogu prevariti u bezbroj političkih, ekonomskih ili moralnih pitanja; no njihovo je svjedočanstvo presudno, suvereno i nepromjenjivo kada treba saznati kakve predodžbe najefikasnije djeluju na njih i na njihove drugove. Oni u najvećoj mjeri posjeduju sposobnost da se poistovjete sa svojim socijalističkim shvaćanjem, a zahvaljujući njima čini se da razum, nada i zapažanje posebnih činjenica čine nerazdvojno jedinstvo.¹⁵

Zahvaljujući njima mi znamo da je generalni štrajk upravo ono što sam rekao: *mit* u kojem se sastoji čitav socijalizam, to jest organizacija slika sposobnih da instinktivno evociraju sve osjećaje koji odgovaraju raznim manifestacijama rata socijalizma protiv modernog društva. Štrajkovi su u proletarijatu pokrenuli najplemenitije, najdublje i najpoticajnije osjećaje; generalni štrajk ih sve okuplja u predodžbu cjeline i njihovim približavanjem svakome od njih daje njegov maksimum intenziteta; upozoravajući na vrlo bolne uspomene pojedinačnih sukoba, on sve pojedinosti boji intenzivnim životom kompozicije predočene svijesti. Tako dobijemo tu intuiciju socija-

¹⁴ Vjerujem, uostalom, da se čitav Spencerov evolucionizam mora objasniti emigriranjem u fiziku najvulgarnije psihologije.

¹⁵ To je još jedna primjena Bergsonovih teza.

lizmu koju jezik ne može potpuno jasno dati — a dobijamo je u cjelini koja se zapaža u tili čas.¹⁶

Možemo se još osloniti na jedno drugo svjedočanstvo da pokažemo snagu ideje generalnog štrajka. Da je ta ideja bila čista fantazija, kao što se često govori, parlamentarni socijalisti se ne bi toliko raspaljivali u nastojanju da se pobiju; ne znam da li su ikada lomili koplja protiv besmislenih nadanja koja su utopisti i dalje zadivljenim očima naroda prikazivali u lijepom svjetlu.¹⁷ U polemici o socijalnim reformama koje je moguće ostvariti, Clemenceau je isticao što je makijavelističko u Jaurèsovu stavu kada se nađe sučelice narodnim iluzijama: on svoju savjest zaklanja »nekom vješto odmjerenom rečenicom«, ali koja je tako vješto odmjerena da će je »najrastresenije prihvatiti oni kojima je najpotrebnije da proniknu u njezinu bit, dok će se s užitkom napajati varljivom retorikom zemaljskih radosti koje trebaju doći.« (*Aurore*, 28. prosinca 1905). No kad je riječ o generalnom štrajku, to je nešto sasvim drugo; naši se politikanti više ne zadovoljavaju kompliciranim rezervama; oni govore naprasito i trude se da svoje slušatelje navedu da više tako ne misle.

Lako je shvatiti razlog takvog stava: politikanti se ne moraju bojati nikakve opasnosti od utopija, koje ljudima prikazuju varljivu iluziju o budućnosti i usmjeruju »ih prema budućim ostvarenjima zemaljske sreće, od koje tek neznatan dio u znanstvenom pogledu može biti samo rezultat vrlo dugotrajnih napora«. (Prema Clemenceauu socijalistički politikanti upravo to rade). Sto birači budu lakše vjerovali u *magične snage države*, bit će više skloni da glasaju za kandidata koji obećava čudesa; u izbornoj borbi postoji stalno nadmetanje: da bi socijalisti mogli pregaziti radikale, birači moraju biti kadri da prihvate sve nade;¹⁸ tako naši socijalistički politikanti dobro paze da ne bi efikasno pobijali utopije sreće koja se da lako zadovoljiti.

Oni se bore protiv generalnog štrajka zato što u toku svojih propagandnih turneja spoznaju da se ideja o generalnom štrajku tako dobro prilagodila radničkoj duši da je kadra njome potpuno ovladati i ne ostaviti nimalo mjesta željama koje bi mogli zadovoljiti parlamentarci. Oni zapažaju da je to toliko poticajna ideja koja kad jednom uđe u duhove, izmiče svakoj kontroli gospodara pa bi tako vlast poslanika bila svedena na ništicu. Napokon oni nejasno osjećaju da bi generalni štrajk mogao apsorbirati svaki socijalizam, a to bi učinilo beskorisnima sve nagodbe među političkim grupama s obzirom na koje je stvoren parlamentarni poredak.

Dakle opozicija službenih socijalista potvrđuje naše prvo istraživanje o dometu generalnog štrajka.

II

B. — Proučimo sada razne, bitne aspekte marksističke revolucije uspoređujući ih s generalnim štrajkom.

¹⁶ To je savršeno priznavanje Bergsonove filozofije.

¹⁷ Ne sjećam se da su službeni socijalisti pokazali koliko je smiješnoga u Bellamyjevim romanima koji imaju tako velikog uspjeha. Te bi romane bilo utoliko nužnije kritizirati što oni predstavljaju narodu ideal potpuno buržoaskog života. Oni su bili prirodan proizvod Amerike, zemlje koja ne poznaje klasnu borbu; no zar ih u Evropi ne bi razumjeli teoretičari klasne borbe?

¹⁸ U članku koji sam već naveo, Clemenceau podsjeća da je Jaurès prakticirao to nadmetanje u velikom govoru u Béziersu.

1. Marx kaže da će se, kada revolucija izbije, proletarijat predstaviti kao discipliniran, ujedinjen i organiziran pomoću samog proizvodnog mehanizma. Ta formula, tako zgusnuta, ne bi baš bila vrlo jasna kada je ne bismo približili kontekstu; prema Marxu radnička klasa osjeća da je pritišće poredak u kojem »bijeda, potlačenost, ropstvo, degradacija i eksploatacija postaju sve veći« i protiv njega organizira sve veći otpor, do dana kada će se srušiti sve društvene strukture.¹ Točnost tog čuvenog spisa puno je puta poricana, a on se čini mnogo primjereniji vremenu u kojem je nastao *Manifest* (1847) nego *Kapital* (1867); no ta nas primjedba ne treba zaustaviti i mora se ukloniti pomoću teorije mitova. Razne izraze koje Marx upotrebljava da bi oslikao pripremu za odlučujuću bitku ne treba uzeti kao materijalne i izravne konstatacije koje su vremenski određene; moramo uzeti u obzir samo cjelinu, a ta je cjelina savršeno jasna: Marx nastoji da shvatimo kako sve pripreme proletarijata ovise jedino o organizaciji upornoga, sve većeg i ogorčenog otpora postojećem stanju stvari.

Ta je teza izvanredno važna za zdravo poimanje marksizma; no često je osporavaju, ako ne u teoriji ono barem u praksi; smatralo se da se proletarijat mora pripremiti za svoju buduću ulogu drugim putevima, a ne revolucionarnim sindikalizmom. Upravo tako doktori suradnje tvrde da njihovu receptu treba dati značajno mjesto u oslobađanju; demokrati govore da je bitno ukinuti sve predrasude koje potječu iz starih katoličkih utjecaja itd. Mnogi revolucionari vjeruju da sindikalizam, ma kako bio koristan, ne bi bio dovoljan da se organizira društvo kojemu je potrebna nova filozofija i novo pravo, itd.; kako je podjela rada glavni svjetski zakon, socijalizam ne treba crvenjeti ako se obrati stručnjacima na području filozofije i prava, u kojima se uopće ne oskudijeva. Jaurès ne prestaje s ponavljanjem tih budalaština. To proširivanje socijalizma suprotno je marksističkoj teoriji i shvaćanju generalnog štrajka; no očito je da generalni štrajk zapovijeda mišljenju mnogo očitije od svih pravila.

2. Upozorio sam na opasnost koju za buduću civilizaciju predstavljaju revolucije u vrijeme ekonomskog opadanja; čini se da nisu svi marksisti dobro shvatili Marxovo mišljenje o tome. Marx je vjerovao da će velikoj katastrofi prethoditi golema ekonomska kriza; no krize kojima se bavi Marx ne treba brkati s opadanjem; njemu se krize čine rezultatom suviše smione avanture proizvodnje koja je stvorila proizvodne snage neprimjerene automatskim regulativnim sredstvima kapitalizma toga vremena. Takva avantura pretpostavlja viđenje budućnosti otvorene najmoćnijim poduzećima i da je u takvom vremenu pojam ekonomskog napretka bio potpuno nadmoćan. Da bi se srednje klase, koje još mogu naći podnošljive životne uvjete u kapitalističkom poretku, mogle pridružiti proletarijatu, buduća proizvodnja mora biti sposobna da im se pričini tako sjajnom kako se nekada osvajanje Amerike učinilo engleskim seljacima koji su napustili staru Evropu i krenuli u pustolovan život.

Generalni štrajk dovodi do istih razmišljanja. Radnici su navikli na uspjeh svojih pobuna protiv neimaštine, koje je nametnuo kapitalizam u razdoblju blagostanja. Tako se može reći da sam čin poistovjećivanja revolucije s generalnim štrajkom odstranjuje svaku pomisao na to da bi se moglo shvatiti

¹ K. Marx, *Kapital* I knjiga, 1. svezak, Kultura, Beograd 1947.

kako bitna preobrazba svijeta može proizići iz ekonomske dekadencije. Radnici su isto tako vrlo svjesni da će seljaci i obrtnici poći s njima samo ako im se budućnost učini toliko lijepom da industrija bude u stanju poboljšati ne samo sudbinu svojih proizvođača nego i čitavog svijeta.²

Vrlo je važno uvijek isticati to obilježje velikog blagostanja koje mora posjedovati industrija da bi omogućila ostvarenje socijalizma; jer iskustvo nam pokazuje da proroci društvenog mira nastoje pridobiti naklonost naroda osobito time što se trude da suzbiju progres kapitalizma te da spasu sredstva za život klasa koje pomalo propadaju. Treba ganutljivo prikazati veze koje revoluciju povezuju uz stalni i brzi progres industrije.³

3. Nikada nije previše isticati činjenicu da marksizam osuđuje svaku hipotezu utopista o budućnosti. Profesor Brentano iz Minhena pričao je da je Marx 1869. pisao svom prijatelju Beeslyju (koji je objavio članak o budućnosti radničke klase), da ga je dotad smatrao jedinim revolucionarnim Englezom, a da ga otada smatra reakcionarom, — jer, govorio je, »onaj tko sastavlja program za budućnost, reakcionar je.«⁴ On je smatrao da proletarijat uopće ne treba slijediti lekcije učenih pronalazača društvenih rješenja, nego, jednostavno pratiti kapitalizam. Nema potrebe za programima za budućnost; programi su ostvareni već u radionicama. Čitavom marksističkom misli dominira tehnološki kontinuitet.

Praksa štrajkova dovodi nas do shvaćanja koje se podudara s Marxovim shvaćanjem. Radnici koji obustave rad ne dolaze gazdama ponuditi planove za bolju organizaciju rada i ne nude im pomoć za bolje upravljanje poslovima; jednom riječju, u ekonomskim sukobima uopće nema mjesta utopiji. Jaurès i njegovi prijatelji jako dobro osjećaju da je u tome strašna pretpostavka protiv njihovih shvaćanja načina ostvarivanja socijalizma: oni bi željeli da su se u praksu štrajkova već uveli fragmenti industrijskih programa koje su izmislili učeni sociolozi a radnici prihvatili; oni bi željeli vidjeti ostvarenje onoga što nazivaju *industrijskim parlamentarizmom*, koji bi, baš kao politički parlamentarizam, uključivao vođene mase i govornike koji im nameću pravac. To bi bilo naukovanje njihova lažljivog socijalizma koji bi morao početi već sada.

S generalnim štrajkom nastaju sve te lijepe stvari; revolucija se pojavljuje kao čista i prosta pobuna, a nikakvo mjesto nije rezervirano za sociologe, za svjetske ljude, prijatelje društvenih reformi, intelektualce koji su izabrali *zanimanje da misle za proletarijat*.

C. — Socijalizam je uvijek strašio, zbog goleme nepoznanice koju uključuje; osjeća se da promjena te vrste ne bi dopustila povratak natrag. Utopisti su upotrijebili čitav svoj književni dar da pokušaju uspavati duhove predodžbama koje toliko ushićuju da je odagnan svaki strah; no što su oni više

² Nije teško uočiti kako se propagandisti često vraćaju na taj aspekt društvene revolucije; do nje će doći kada srednje klase budu još na životu, ali kada im se bude smučila lakrdija društvenog mira i kada budu ostvareni uvjeti tako velikog ekonomskog programa da se budućnost oboji na način povoljan za sve.

³ Kautsky se često vraćao na tu misao, Engelsu osobito dragu.

⁴ U tom povodu Bernstein kaže da je Brentano mogao malo pretjerati no da se »riječ koju je on naveo ne udaljava mnogo od Marxove misli.« (*Mouvement socialiste*, 1. rujna 1899, str. 270). — S čime se mogu stvarati utopije? S prošlošću i to često s dalekom prošlošću; vjerojatno je zbog toga Marx smatrao Beeslyja *reakcionarom*, dok su se svi čudili njegovoj revolucionarnoj smionosti. Srednji vijek nije hipnotizirao samo katolike, i Yves Guyot se zabavlja Lafargueovim »kolektivističkim trubadurstvom«. (Lafargue i Y. Guyot, *La propriété*, str. 121—122).

gomilali lijepa obećanja, to su ozbiljni ljudi više pomišljali na zamke — u čemu nisu imali sasvim krivo, jer bi utopisti, da ih se poslušalo, doveli svijet do propasti, do tiranije i gluposti.

Marx je vrlo jasno znao da će socijalna revolucija o kojoj je govorio biti *nepreinačiva preobrazba*, te da će ona značiti posvemašnje odvajanje dviju era u povijesti; on se često vraćao na te točke, a Engels je pokušao dati na znanje, katkad u veličanstvenim predodžbama kako će ekonomsko oslobođenje biti polazna točka ere koja nema nikakve veze s prošlim vremenima. Odbacujući svaku utopiju, ta su se dva utemeljitelja odrekla izvora kojima su se služili njihovi prethodnici da bi perspektivu jedne velike revolucije učinili manje zastrašujućom; no ma kako bili snažni izrazi koje su upotrebljavali, učinci koje su proizveli mnogo su slabiji od dojmova koje izaziva spominjanje generalnog štrajka. S tom konstrukcijom postaje nemoguće ne vidjeti kako neka vrsta neodoljivog vala prelazi preko starih civilizacija.

U tome ima nešto uistinu opasno; no ja vjerujem da je bitno da se ta značajka socijalizma vrlo očito održava, ako se želi da ona zadrži svoju odgojnu vrijednost. Socijalisti treba da budu vrlo uvjereni da je djelo kojemu se *posvećuju ozbiljno, opasno i uzvišeno*: samo će uz taj uvjet oni i moći ponijeti bezbrojne žrtve koje od njih zahtijeva propaganda koja ne može pribaviti ni časti, ni koristi, pa čak ni neposredne intelektualne zadovoljštine. Kad bi ideja generalnog štrajka imala kao rezultat samo to da pojam socijalističkog učini junačnijim, na nju bi se već samim tim gledalo kao na nešto od neprocjenjive vrijednosti.

Usporedbe između maksizma i generalnog štrajka koje sam upravo izvršio mogle bi se još proširiti i produbiti; dosta su se zanemarivale zato što nas se mnogo više doima oblik stvari nego njihova bit; mnogim bi se ličnostima činilo teško shvatiti paralelizam koji postoji između filozofije potekle iz hegelijanzima i konstrukcija ljudi koji uopće ne posjeduju veću kulturu. Marx je u Njemačkoj stekao sklonost za vrlo zgusnuta pravila, a ona su bila suviše dobro primjerena uvjetima u kojima je radio, da ih ne bi puno upotrebljavao. On nije imao pred sobom mnoga velika iskustva koja bi mu omogućila da podrobno upozna sredstva za pripremu proletarijata za revoluciju. Taj manjak eksperimentalnih spoznaja mnogo je utjecao na Marxovo mišljenje; on je izbjegavao suviše konkretna pravila koja bi bila neprilična jer bi potvrdila postojeće institucije koje su mu se činile osrednjima; on je, dakle, bio sretan što se u njemačkim školama uobičajio aspraktan jezik koji mu je dopustio da izbjegne svaku raspravu o potankostima.⁵

Možda nema boljeg dokaza Marxova genija od činjenice da su njegovi pogledi u znatnoj mjeri podudarni s učenjem koje revolucionarni sindikalizam danas lagano i mukotrпно izgrađuje držeći se stalno na području štrajkova.

(Georges Sorel, *Réflexions sur la violence*,
Marcel Rivière, Paris, 1936., str. 167—185. 195—203.)

Prevela Sonja Knežević

⁵ Na drugom sam mjestu iznio hipotezu da je možda Marx u svom pretposljednem poglavlju prvog toma *Kapitala* želio utvrditi razliku između razvoja proletarijata i razvoja buržoaske snage. On kaže da je radnička klasa disciplinirana, jedinstvena i organizirana samim mehanizmom kapitalističke proizvodnje. Tu možda ima neki znak kretanja prema slobodi koji se suprotstavlja kretanju prema automatizmu, naznačenom dalje u povodu buržoaske snage. (*Saggi di critica*, str. 46—47).